

EKONOMISTA

CZASOPISMO
POŚWIĘCONE NAUCE I POTRZEBOM ŻYCIA
ZAŁOŻONE W ROKU 1900

2021
6

POLSKA AKADEMIA NAUK
KOMITET NAUK EKONOMICZNYCH

POLSKIE TOWARZYSTWO
EKONOMICZNE

WYDAWNICTWO
KEY TEXT

WARSZAWA

Spis treści

In memoriam

Grzegorz W. KOŁODKO: János Kornai i jego wiekopomne dzieło	716
--	-----

Artykuły

Marek RATAJCZAK: Po co nam historia myśli ekonomicznej?	728
Jacek LEWKOWICZ, Katarzyna METELSKA-SZANIAWSKA: <i>De Jure</i> and <i>De Facto</i> Institutions: Implications for Law and for Economics	753
Maciej WYSOCKI, Cezary WÓJCIK: Fiscal Sustainability in Poland: How Did the Public Policy Shift of 2016–2019 Impact the Country’s Long-Term Sustainability?	777

Miscellanea

Janusz BILSKI: Plany reformy strefy euro – analiza porównawcza	799
--	-----

Dyskusje i polemiki

Marian ZALESKO, Aneta KARGOL-WASILUK: Natura kryzysu w świetle analizy filozoficzno-ekonomicznej	826
--	-----

Recenzje i omówienia

Thomas PIKETTY: <i>Capital and Ideology</i> [tłum. ang.] (rec. Piotr P. Pieniążek)	842
Roczny spis treści 2021	847

*

Dwumiesięcznik „Ekonomista” publikuje oryginalne teksty naukowe w języku polskim i angielskim poświęcone problematyce ekonomicznej. Wszystkie nadesłane teksty zgodne z profilem pisma i jego standardami redakcyjnymi są oceniane przez recenzentów w procedurze *double-blind* i zatwierdzane do druku przez Komitet Redakcyjny.

Czasopismo „Ekonomista” jest indeksowane w Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI), ERIH PLUS, RePEc, Scimago Journal & Country Rank i ICI Journals Master List (Index Copernicus International). Każdy artykuł zawiera streszczenie w języku polskim, angielskim i rosyjskim (wraz ze słowami kluczowymi i kodami JEL), dostępne na stronie redakcyjnej czasopisma i reprodukowane w polskiej bazie bibliograficznej BazEkon. Anglojęzyczne streszczenia są także zawarte w międzynarodowych bazach ESCI i CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities). Otwarty dostęp do pełnych tekstów artykułów z zasobów archiwalnych oraz wybranych artykułów z wydań bieżących jest możliwy na stronie redakcyjnej (www.ekonomista.info.pl).

Zgodnie z decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 31 lipca 2019 r. za publikację zamieszczane w „Ekonomiście” przyznaje się 40 pkt.

Contents

In memoriam

Grzegorz W. KOŁODKO: János Kornai and his Immortal Works	716
--	-----

Articles

Marek RATAJCZAK: What is the History of Economics for?	728
Jacek LEWKOWICZ, Katarzyna METELSKA-SZANIAWSKA: <i>De Jure</i> and <i>De Facto</i> Institutions: Implications for Law and for Economics	753
Maciej WYSOCKI, Cezary WÓJCIK: Fiscal Sustainability in Poland: How Did the Public Policy Shift of 2016–2019 Impact the Country’s Long-Term Sustainability?	777

Miscellanea

Janusz BILSKI: Reform Plans for the Eurozone: A Comparative Analysis	799
--	-----

Discussions and polemics

Marian ZALESKO, Aneta KARGOL-WASILUK: The Nature of the Crisis in the Light of a Philosophical and Economic Analysis	826
--	-----

Book reviews

Thomas PIKETTY: <i>Capital and Ideology</i> [English translation] (rev. Piotr P. Pieńiążek).	842
Annual contents 2021	847

*

Bimonthly “Ekonomista” publishes original scientific texts written in Polish and English devoted to economic problems. All the received texts consistent with journal profile and its editorial standards are subject to double-blind peer reviews and must be accepted by the Editorial Committee.

Journal “Ekonomista” is indexed in Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI), ERIH PLUS, RePEc, Scimago Journal & Country Rank, and ICI Journals Master List (Index Copernicus International). Each article includes an abstract in Polish, English and Russian (together with key words and JEL codes), which are available on the editorial page and are reproduced in the Polish bibliographical base BazEkon. English abstracts are also reproduced in international bases, such as ESCI and CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities). Open access to full texts of articles contained in archival resources and selected articles published in current issues is also possible through the editorial page (www.ekonomista.info.pl).

According to the decision of the Minister of Science and Higher Education of 31 July 2019, research papers published in “Ekonomista” are given 40 scores.

Содержание

In memoriam

Гжегож В. КОЛОДКО: Янош Корнай и его фундаментальный труд	716
---	-----

Статьи

Марек РАТАЙЧАК: Зачем нам история экономической мысли?	728
Яцек ЛЕВКОВИЧ, Катажина МЕТЕЛЬСКА-ШАНЯВСКА: <i>De Jure</i> и <i>De Facto</i> – импликации для права и экономики	753
Мачей ВЫСОЦКИ, Цезары ВУЙЦИК: Фискальная стабильность в Польше. Как изменение государственной политики в 2016–2019 гг. повлияло на долгосрочную стабильность	777

Разное

Януш БИЛЬСКИ: Планы реформ зоны евро – сравнительный анализ	799
---	-----

Дискуссии и полемики

Мариан ЗАЛЕСКО, Анета КАРГОЛЬ-ВАСИЛЮК: Природа кризиса в свете философско-экономического анализа	826
--	-----

Рецензии и обзоры

Thomas PIKETT Y: <i>Capital and Ideology</i> (перевод из английского) (рец. Петр П. Пенёнжек)	842
Содержание за 2021 год	847

*

Журнал «Economista» выходит раз в два месяца. В нем содержатся научные тексты по вопросам экономики на польском и английском языке. Все присланные в редакцию тексты, которые соответствуют профилю журнала и его редакционным стандартам, оцениваются рецензентами по процедуре double-blind и утверждаются к печати Редакционным Комитетом.

Журнал «Economista» индексируется в Web of Science Emerging Sources Citation Index (ESCI), ERIN PLUS, RePEc, Scimago Journal & Country Rank и ICI Journals Master List (Index Copernicus International). Каждая статья сопровождается резюме на польском, английском и русском языках, к которым прилагаются ключевые слова и коды JEL. Резюме помещены на редакционном сайте журнала и в польской библиографической базе BazEkon. Англоязычные резюме доступны также в международных библиографических базах ESCI и CEJSH (The Central European Journal of Social Sciences and Humanities). Полные тексты статей из архивной базы и избранные статьи из текущих выпусков находятся в открытом доступе на редакционном сайте (www.economista.info.pl).

Согласно постановлению Министерства науки и высшего образования от 31 июля 2019 года за публикацию в журнале «Economista» присваивается 40 пунктов.

GRZEGORZ W. KOŁODKO*

János Kornai i jego wiekopomne dzieło

Wprowadzenie

Odszedł János Kornai (1928–2021). Nie doczekał bezsprzecznie należącej mu się od wielu już lat Nagrody Nobla za niekwestionowany, oryginalny i twórczy wkład do myśli ekonomicznej. To nie tylko od czasów Oskara Langego i Michała Kaleckiego najwybitniejszy ekonomista Europy Środkowo-Wschodniej, a nawet całego obszaru byłych krajów socjalistycznych z ich centralnie planowanymi gospodarkami, lecz uczyony światowego formatu, wraz z biegiem czasu doceniany we wszystkich jego odległych od macierzystych Węgier miejscach.

1. Równowaga w planie, nierównowaga w rzeczywistości

Światową renomę przyniosło Kornaiowi opublikowane pół wieku temu przełomowe dzieło zatytułowane *Anti-Equilibrium: On Economics Systems Theory and the Tasks of Research* (Kornai 1971). Do jego napisania – z mnóstwem kategoriycznych sformułowań, niekiedy w ostrym tonie, łącznie z tym, że „ pewne schorzenia można lepiej wyleczyć terapią wstrząsową niż łagodnymi środkami” – skłoniło go przekonanie, którego nabrał podczas debaty nad skądinąd doniosłą reformą decentralizującą węgierski system gospodarczy w 1968 r. Nie zapominajmy, że była to wówczas najdalej posunięta w krajach państwowego socjalizmu zmiana liberalizująca gospodarkę. Ja wtedy rozpoczynałem ekonomiczne studia, ale już od tamtego czasu wiedziałem, że koniecznie trzeba śledzić myśl Kornai. On sam wiele lat później opublikuje książkę pt. *By Force of Thought: Irregular Memoirs of an Intellectual Journey* (Kornai 2006), w której opisuje – nie stroniąc od uwag samokrytycznych, co jest rzadką cechą właściwą tylko umysłom wielkim – ewolucję swoich myśli o gospodarce i teoretycznych interpretacjach jej funkcjonowania.

* Prof. dr hab. Grzegorz W. Kołodko – Akademia Leona Koźmińskiego; ORCID: 0000-0001-7015-5612; e-mail: kolodko@tiger.edu.pl; kolodko@kozminski.edu.pl

- Kolodko G.W., Ostrowski M., Rosati D. (1990), *Stabilization Policy in Poland: Challenges and Constraints*, „WIDER Working Papers”, WP 81, World Institute for Development Economics Research of the United Nations University, UNU-WIDER, Helsinki (<https://www.wider.unu.edu/sites/default/files/WP81.pdf>; dostęp 25.10.2021).
- Kolodko G.W., Gotz-Kozierkiewicz D., Skrzyszewska-Paczek E. (1992), *Hyperinflation and Stabilization in Postsocialist Economies*, Kluwer Academic Publishers, Boston–Dordrecht–London.
- Kornai J. (1971), *Anti-Equilibrium: On Economic System Theory and the Task of Research*, North Holland, Amsterdam.
- Kornai J. (1972), *W stronę teorii nierównowagi*, „Ekonomia i Matematyczne Metody” tom VIII, nr 5.
- Kornai J. (1973), *Anti-Equilibrium. Teoria systemów gospodarczych. Kierunki badań*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Kornai J. (1980), *Economics of Shortage*, North-Holland, Amsterdam.
- Kornai J. (1985), *Niedobór w gospodarce*, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Kornai J. (1986), *The Soft Budget Constraints*, „Kyklos” 39(1), s. 3–30.
- Kornai J. (1992), *The Socialist System: The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Kornai J. (2001), *The Role of the State in a Post-Socialist Economy*, „Distinguished Lectures Series” 6, Leon Kozminski Academy of Entrepreneurship and Management (WSPiZ), Warsaw (<https://www.tiger.edu.pl/publikacje/dist/kornai.pdf>; dostęp 25.10.2021).
- Kornai J. (2006), *By Force of Thought: Irregular Memoirs of an Intellectual Journey*, MIT Press, Cambridge, Mass.–London.
- Kornai J. (2008), *From Socialism to Capitalism*, Central European University Press, Budapest–New York.
- Kornai J. (2014), *Dynamism, Rivalry, and the Surplus Economy: Two Essays on the Nature of Capitalism*, Oxford University Press, New York.
- Kornai J. (2019), *Economists share blame for China’s ‘monstrous’ turn*, „Financial Times”, July 11th (dostęp 25.10.2021).
- Nuti D.M. (2018), *The Rise and Fall of Socialism*, Dialogue of Civilizations Research Institute, Berlin (https://doc-research.org/2018/05/rise_and_fall_of_socialism/; dostęp 9.05.2020).
- Piatkowski M. (2018), *Europe’s Growth Champion: Insights from the Economic Rise of Poland*, Oxford University Press, Oxford–New York.
- Popov V. (2014), *Mixed Fortunes: An Economic History of China, Russia, and the West*, Oxford University Press, New York.

JÁNOS KORNAI I JEGO WIEKOPOMNE DZIEŁO

Streszczenie

János Kornai to podczas ostatnich pięćdziesięciu lat najwybitniejszy ekonomista krajów socjalistycznych i posocjalistycznych. To uczonej światowej renomy, który pozostawił po sobie ogromny dorobek opublikowany w około trzydziestu językach. Jego teoria systemowej nierównowagi w gospodarce centralnie planowanej, koncepcja twardych i miękkich ograniczeń budżetowych oraz ekonomia niedoborów miały znaczenie przełomowe dla naukowej interpretacji procesów produkcji, dystrybucji i akumulacji kapitału w gospodarkach pań-

stwowego socjalizmu. Znaczący jest także dorobek autora odnośnie do ogólnej ekonomii politycznej socjalizmu, którą wykladał m.in. na Uniwersytecie Harvarda. O ile analizując system socjalistyczny Kornai ograniczał się w zasadzie do ujęcia deskryptywnego, o tyle w pracach publikowanych po 1989 r. jego uwagę przyciągała ekonomia normatywna, w tym postulaty dotyczące kierunku reform strukturalnych, budowy instytucji i polityki gospodarczej w trakcie posocjalistycznej transformacji ustrojowej. Ważka jest także jego ostatnia książka, porównująca nierównowagę charakteryzującą się brakami towarów w socjalizmie z nierównowagą właściwą dla nadwyżek towarowych w kapitalizmie. Artykuł analizuje i komentuje ewolucję myśli teoretycznej tego wybitnego ekonomisty oraz jej wpływ na realne procesy gospodarcze. Formułowane są także uwagi polemiczne dotyczące interpretacji procesów ekonomiczno-społecznych i politycznych zachodzących w Chinach.

Słowa kluczowe: János Kornai, nierównowaga, gospodarka niedoborów, ograniczenia budżetowe, socjalizm

JEL: B31, D50, E64, P11, P20

JÁNOS KORNAI AND HIS IMMORTAL WORKS

Summary

János Kornai was the most eminent economist of socialist and post-socialist countries in the last fifty years. He was a worldwide known scientist who has left a huge scientific legacy published in about thirty languages. His theory of systemic disequilibrium in centrally planned economy, the concept of hard and soft budgetary constraints as well as the idea of a shortage economy were of fundamental importance for a scientific interpretation of production, distribution and accumulation processes in the economies of state socialism. He has also made a significant contribution to the general theory of socialism, which he lectured i.a. in Harvard University. His early analyses of the socialist system were largely descriptive, but his works published after 1989 included many normative elements, i.a. his proposals regarding the direction of structural reforms, institution building and economic policy recommended during post-socialist transformation. Important is also his last book, which compared shortage-type disequilibrium existing in socialism with the oversupply disequilibrium typical of capitalism. The article contains a discussion and some comments on the evolution of the theoretical thought of that prominent economist and his influence on real economic processes. There are also some critical remarks on his interpretation of economic, social and political developments in China.

Keywords: János Kornai, disequilibrium, shortage economy, budgetary constraints, socialism

JEL: B31, D50, E64, P11, P20

ЯНОШ КОРНАИ И ЕГО ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЙ ТРУД

Резюме

Янош Корнай – это наиболее выдающийся экономист социалистических и постсоциалистических стран на протяжении последних пятидесяти лет. Это ученый с мировым именем, который оставил после себя огромное наследие, опубликованное на почти тридцати языках. Его теория системного неравновесия в центрально планируемой эко-

номике, концепция твердых и мягких бюджетных ограничений, а также экономика дефицита, имели переломное значение для научного объяснения процессов производства, распределения и аккумуляции капитала в экономиках государственного социализма. У автора имеются также значительные достижения в области общей политэкономии социализма, которую он преподавал, в частности, на университете Гарварда. При анализе социалистической системы Корнай ограничивался дескриптивным подходом. В свою очередь, в работах, публикуемых после 1989 г., он уделял внимание нормативной экономике, в том числе формулировал постулаты, касающиеся направлений структурных реформ, строительства институтов и экономической политики в ходе постсоциалистической трансформации строя. Важное значение имеет также его последняя книга, сопоставляющая неравновесие, характеризующееся нехваткой товаров при социализме с неравновесием, вызванным товарными излишками при капитализме. В статье проводится анализ и дается комментарий относительно эволюции теоретической мысли этого выдающегося экономиста, а также его влияние на реальные экономические процессы. Формулируются также полемические замечания, касающиеся интерпретации экономико-социальных и политических процессов, происходящих в Китае.

Ключевые слова: Янош Корнай, неравновесие, экономика дефицита, бюджетные ограничения, социализм

JEL: B31, D50, E64, P11, P20

MAREK RATAJCZAK*

Po co nam historia myśli ekonomicznej?

*Pamięci Edwarda Taylora i Wacława Wilczyńskiego,
wybitnych przedstawicieli poznańskiej szkoły ekonomii
i znawców historii myśli ekonomicznej, w roku 95-lecia
Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.*

Uwagi wstępne

W 2021 r. mija 20 lat od opublikowania na łamach „Journal of Economic Perspectives” artykułu Marka Blauga „*No History of Ideas, Please, We’re Economists*” (w wolnym przekładzie: Prosimy tylko nic na temat historii idei, my jesteśmy ekonomistami). Znaczna część wspomnianego opracowania ma formę mowy obrończej, wygłaszanej przed umowną „ławą przysięgłych”, mającą wydać wyrok w sprawie sensowności dalszego nauczania i w jakiej mierze prowadzenia badań z zakresu historii myśli ekonomicznej. Okrążyła rocznica publikacji tekstu napisanego przez jedną z najważniejszych postaci dla historii myśli ekonomicznej i metodologii ekonomii¹, a przede wszystkim to wszystko, co wydarzyło się i dzieje się w sferze społeczno-gospodarczej od momentu opublikowania tekstu M. Blauga do dziś, skłania do podjęcia próby postawienia po raz kolejny pytania o sensowność nauczania i studiowania tego, co wiąże się z hasłem idee w ekonomii, w zarządzaniu oraz finansach². To właśnie historia myśli ekonomicznej w swej zasadniczej części jest *de facto* dyskusją na temat idei, które na przestrzeni wieków przyświecały, a często nadal przyświecają ekonomistom.

* Prof. dr hab. Marek Ratajczak – Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Instytut Ekonomii, Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem; ORCID: 0000-0003-3671-4227; email: marek.ratajczak@ue.poznan.pl

¹ Wydane po polsku w 1994 r. *Teoria ekonomii. Ujęcie retrospektywne*, a rok później *Metodologia ekonomii* należą do opracowań o charakterze fundamentalnym (Blaug 1994, 1995).

² Historia myśli ekonomicznej jest przede wszystkim identyfikowana z ekonomią, ale w swej zasadniczej części obejmuje także elementy istotne dla rozwoju nauk o zarządzaniu i finansów.

- Mitchell St. (2018), *Amazon Doesn't Just Want to Dominate the Market — It Wants to Become the Market*, „The Nation” 15.02.2018 (<https://www.thenation.com/article/archive/amazon-doesnt-just-want-to-dominate-the-market-it-wants-to-become-the-market/>).
- Morrish L. (2019), *Pressure vessels: The epidemic of poor mental health among higher education staff*, Hepi Occasional Paper 20, Oxford.
- Nadolny A., Ryan S. (2015), *McUniversities revisited: a comparison of university and McDonald's casual employee experiences in Australia*, „Studies in Higher Education” 40(1), s. 142–157.
- Ratajczak M. (2008), *Uniwersytet Humboldtowski versus McUniwersytet a rozwój społeczeństwa obywatelskiego*, (w:) J. Dietl, Z. Sapijaska (red.), *Rola uczelni w rozwijaniu społeczeństwa obywatelskiego*, Fundacja Edukacyjna Przedsiębiorczości, Łódź, s. 69–78.
- Ratajczak M. (2017), *Ekonomia dziś – Ekonomia jutro*, „STUDIA OECONOMICA POSNANIENSIA” 5(11), s. 20–34.
- Ratajczak M., Woźniak-Jęchorek B. (2020), *Rewolucje przemysłowe i ich wpływ na rozwój ekonomii*, „Studia BAS” 3(63), s. 25–41.
- Ritzer G. (1996), *McUniversity in the Postmodern Consumer Society*, „Quality in Higher Education” 2(3), s. 185–199.
- Ritzer G. (1999), *Mcdonaldyzacja społeczeństwa*, wyd. II, Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- Roncaglia A. (2014), *Should the history of economic thought be included in undergraduate curricula?*, „Economic Thought. World Economics Association” 3(1), s. 1–8.
- Rubinstein A. (2006), *Dilemmas of an economic theorist*, „Econometrica” 74(4), s. 865–883.
- Rybiński K. (2020), *Demokracja zanika i zastępuje ją algokracja*, „Rzeczpospolita”, 19.01.2020 (<https://cyfrowa.rp.pl/opinie/43383-krzysztof-rybinski-demokracja-zanika-i-zastepuje-ja-algokracja>).
- Skodlarski J. (red.) (2008), *Historia gospodarcza i historia myśli ekonomicznej a teoria ekonomii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Śliz A., Szczepański M. (red.) (2016), *Dostojny Uniwersytet?* Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Taleb N.N. (2015), *Czarny łabędź. Jak nieprzewidywalne zdarzenia rządzą naszym życiem*, Zysk i S-ka, Poznań.
- Tokarzuk O. (2020), *Czuły narrator*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Twardowski K. (2011), *O dostojności uniwersytetu*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- Wilkin J. (2009), *Czy ekonomia może być piękna? Rozważania o przedmiocie i metodzie ekonomii*, „Ekonomista” 3, s. 295–313.
- Zalesko M. (2012), *Ekonomia i historia – rozważania na temat wzajemnych relacji naukowo-badawczych*, (w:) R. Dziemianowicz, A. Kargol-Wasiluk, J. Wilkin, M. Zalesko (red.), *Między ekonomią a historią. Studia ofiarowane Profesorowi Czesławowi Noniewiczowi z okazji 75. urodzin*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok, s. 543–561.

PO CO NAM HISTORIA MYŚLI EKONOMICZNEJ?

Streszczenie

Celem tego artykułu jest próba odpowiedzi na dwa pytania. Pierwsze pytanie wynika bezpośrednio z jego tytułu, a drugie – ściślej się z tym wiążące – dotyczy przyczyn degradacji roli historii myśli ekonomicznej w kształceniu ekonomistów. Zdaniem autora to, jaką rolę w sferze badawczej i dydaktycznej będzie odgrywać historia myśli ekonomicznej, będzie zależę

zarówno od samych badaczy zajmujących się tą problematyką, jak i od reszty środowiska ekonomicznego. Ci pierwsi muszą regularnie stawiać sobie pytanie, jak historyczna edukacja ma wyglądać we współczesnym świecie: co powinno być wykładane oraz w jaki sposób i za pomocą jakich narzędzi. Ci drudzy powinni szczerze akceptować to, że w naukach społecznych przeszłość, teraźniejszość i przyszłość wzajemnie się przenikają i rola historii w naukach ekonomicznych jest całkiem inna niż w takich naukach jak np. fizyka czy chemia.

Słowa kluczowe: historia myśli ekonomicznej, edukacja, ekonomia jako nauka

JEL: A20, B00, B40

WHAT IS THE HISTORY OF ECONOMICS FOR?

Summary

The article attempts to answer two questions. The first one is contained in its title. The second one – closely connected with the former – concerns the causes of the degradation of the role of the history of economics plays in economic education. The author believes that the role of the history of economics in economic research and teaching will depend on both the researchers acting in this discipline and the rest of economic circles. The first ones should constantly ask themselves how the historical education should look out in the contemporary world: what should be lectured, in which way and with which means. The second ones should sincerely accept the thesis that the past, presence and future overlap in economic sciences, and the role of history in economic sciences is entirely different than in such sciences as physics or chemistry.

Keywords: history of economics, education, economics as a science

JEL: A20, B00, B40

ЗАЧЕМ НАМ ИСТОРИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ МЫСЛИ?

Резюме

Целью настоящей статьи является попытка ответа на два вопроса. Первый вопрос напрямую вытекает из ее заголовка, а второй, тесно с ним связанный, касается причин деградации роли истории экономической мысли в обучении экономистов. По мнению автора, то, какая роль в исследовательской и дидактической сфере будет отводиться истории экономической мысли, будет зависеть как от самих исследователей, занимающихся этой проблематикой, так и от остальной экономической научной среды. Исследователи должны регулярно ставить перед собой вопрос, как должно выглядеть обучение истории экономики в современном мире: что должно преподаваться, каким образом и с помощью каких инструментов. Научное окружение должно поддерживать постулат, что в общественных науках прошлое, настоящее и будущее взаимно переплетаются и что роль истории в экономических науках сильно отличается от той, какой она является в таких науках, как физика или химия.

Ключевые слова: история экономической мысли, обучение, экономика как наука

JEL: A20, B00, B40

JACEK LEWKOWICZ*
KATARZYNA METELSKA-SZANIAWSKA**

De Jure and De Facto Institutions: Implications for Law and Economics¹

Introduction

Scholarship in law and economics, both theoretical and empirical, has been confirming for decades the relevance of law for economic outcomes in various contexts. A more detailed view of these studies, however, reveals that it is seldom *de jure* legal provisions, i.e. the text of enacted legal acts, that this literature directly relates to, but rather the way that these rules function in practice (i.e. *de facto* legal rules). Based on these studies one, therefore, cannot draw direct conclusions concerning economic effects of specific legal provisions. For this to be possible, more attention must be devoted to the study of interrelationships between *de jure* institutions and their *de facto* equivalents.

Recent works in law and economics have begun to introduce the distinction between *de jure* and *de facto* institutions, e.g. in relation to constitutional rights and freedoms (including property rights), judicial independence, central bank independence or the independence of regulatory agencies (e.g. Hanretty, Koop 2013; Law, Versteeg 2013; Melton, Ginsburg 2014; Bjørnskov 2015; Voigt et al. 2015; Hayo, Voigt 2019; Metelska-Szaniawska, Lewkowicz 2021; Metelska-Szaniawska 2021; Voigt 2021). Similarly, political economy studies use the *de jure* – *de facto* distinction in reference to political power and its role for economic growth and development (e.g. Acemoglu, Robinson 2006). Analysis of the interrelationships between *de facto* and *de jure* institutions has also begun to attract attention of works in institutional economics (e.g. Zawajska 2012; Voigt 2013; Shirley 2013; Robinson 2013; Lewkowicz, Metelska-Szaniawska 2016, 2019; Szczęśny 2018).

* Dr. Jacek Lewkowicz – University of Warsaw, Faculty of Economic Sciences; ORCID: 0000-0001-9430-4926; e-mail: jlewkowicz@wne.uw.edu.pl

** Dr. hab. Katarzyna Metelska-Szaniawska, Prof. of UW – University of Warsaw, Faculty of Economic Sciences; ORCID: 0000-0001-5614-5557; e-mail: kmetelska@wne.uw.edu.pl

¹ This research is funded by the National Science Centre of Poland (project #2014/13/B/HS4/00402).

- Wiertz P. (2008), *Fiscal Rules and Fiscal Outcomes in EMU. Theory and Evidence*, Uitgeverij BOX Press, University of Reading.
- Wilkin J., Kargol-Wasiluk A., Zalesko M. (2019), *Równowaga instytucjonalna – fundament równowagi ekonomicznej*, „Ekonomista”, no. 6, pp. 659–679.
- Yasar M., Paul C.J., Ward M.R. (2011), *Property Rights Institutions and Firm Performance: A Cross-Country Analysis*, “World Development”, no. 39(4), pp. 648–661.
- Zasu Y. (2007), *Sanctions by Social Norms and the Law: Substitutes or Complements*, “Journal of Legal Studies”, no. 36, pp. 379–396.
- Zawojcka A. (2012), *Instytucje ekonomiczne i polityczne a cena dóbr konsumpcyjnych*, “Roczniki ekonomii rolnictwa i rozwoju obszarów wiejskich”, no. 99(4), pp. 7–28.

DE JURE AND DE FACTO INSTITUTIONS: IMPLICATIONS FOR LAW AND ECONOMICS

Summary

The paper contributes to the debate on economic effects of law by extending the focus to the *de jure* – *de facto* distinction. Identification of economic effects of legal rules has been the focus of law and economics for decades. However, the literature on the subject relates relatively rarely to *de jure* provisions; rather it deals with the way in which these rules *de facto* function in legal practice. The authors refer to the conceptualization of *de jure* and *de facto* institutions, as well as their interrelationships, and investigate the applications of this perspective to the literature on economic effects of law. Specifically, they focus on constitutional-legal institutions, including judicial independence, protection of constitutional rights, central bank independence, fiscal rules, independence of regulatory agencies, and protection of property rights. Their conclusions concern the validity of research on economic consequences of law and provide lessons for its further development.

Keywords: *de jure* and *de facto* institutions, law and economics, judicial independence, constitutional rights, central bank independence, fiscal rules, independence of regulatory agencies, property rights

JEL: B52, D02, K00, K40

INSTYTUCJE DE IURE I DE FACTO – IMPLIKACJE DLA PRAWA I EKONOMII

Streszczenie

Artykuł, przez odniesienie do klasyfikacji *de iure* – *de facto*, wpisuje się w dyskusję dotyczącą ekonomicznych skutków prawa. Identyfikacja ekonomicznych skutków reguł prawnych stanowiła obszar zainteresowania w ramach ekonomicznej analizy prawa przez dekady. Jednak w literaturze przedmiotu znajdujemy relatywnie częstsze odniesienia do instytucji *de facto*, które funkcjonują w praktyce niż do gwarancji o charakterze *de iure*. Autorzy odnoszą się do konceptualizacji instytucji w wymiarze *de iure* oraz *de facto*, jak

również do wzajemnych relacji między nimi, a także do zastosowania tej klasyfikacji instytucji w literaturze z zakresu ekonomicznych skutków prawa. W szczególności skupiają uwagę na analizie instytucji prawnych na poziomie konstytucyjnym, z uwzględnieniem niezależności sądownictwa, poszanowania praw konstytucyjnych, niezależności banku centralnego, reguł fiskalnych, niezależności organów regulacyjnych oraz poszanowania praw własności. Wnioski dotyczą poprawności badań nad ekonomicznymi skutkami prawa i dostarczają wskazówek do ich dalszego rozwoju.

Słowa kluczowe: instytucje *de iure* i *de facto*, ekonomiczna analiza prawa, niezależność sądownictwa, prawa konstytucyjne, niezależność banku centralnego, reguły fiskalne, niezależność organów regulacyjnych, prawa własności

JEL: B52, D02, K00, K40

ИНСТИТУТЫ *DE JURE* И *DE FACTO* – ИМПЛИКАЦИИ ДЛЯ ПРАВА И ЭКОНОМИКИ

Резюме

Автор статьи, обращаясь к классификации *de jure – de facto*, входит в дискуссию, касающуюся экономических последствий права. Идентификация экономических последствий правовых урегулирований была предметом интереса ученых, занимающихся экономическим анализом права, в течение десятилетий. Однако в литературе предмета гораздо чаще присутствует анализ института *de facto*, функционирующего на практике, чем гарантий характера *de jure*. Авторы относятся к концептуализации институтов в измерении *de jure* и *de facto*, к взаимному соотношению между ними, а также к применению этой классификации институтов в литературе по экономическим последствиям права. В частности, авторы сосредоточивают свое внимание на анализе правовых институтов на уровне конституции, с учетом независимости судопроизводства, уважения законов конституции, независимости центрального банка, фискальных правил, независимости регулирующих органов, а также уважения права собственности. Выводы касаются правильности исследований экономических последствий права и дают указания относительно их дальнейшего развития.

Ключевые слова: институты *de jure* и *de facto*, экономический анализ права, независимость судопроизводства, конституционные законы, независимость центрального банка, фискальные правила, независимость регулирующих органов, право собственности

JEL: B52, D02, K00, K40

MACIEJ WYSOCKI*
CEZARY WÓJCIK**

Fiscal Sustainability in Poland: How Did the Public Policy Shift of 2016–2019 Impact the Country’s Long-Term Sustainability?

Introduction

In 2016–2019 Poland experienced a major social and fiscal policy shift: new government decreased the statutory retirement age and launched several new social programs, including the so-called Family 500+ program under which social expenditure on family and children support increased suddenly from 1.5% to nearly 3% of GDP. Under the program (expanded additionally in 2019 in the run-up to parliamentary elections) families started to receive a tax-free benefit of PLN 500 (about EUR 120) per month for children until they reach the age of 18 (see EC 2018 or Sawulski 2017). Simultaneously VAT gap reduction policies have been swiftly implemented which resulted in added fiscal revenues in recent years.

The new policy move became highly controversial. Many economists argued that overall it would lead to a significant deterioration of long-term fiscal sustainability. The government argued in turn that the new social program was well financed by a complementary policy of VAT gap reduction and saw no risk to country’s fiscal sustainability. The controversy remains strong to date, because as the fiscal sustainability parameters are essentially unobservable variables that need to be estimated, the observable current public debt and deficits levels have decreased in relation to GDP and the country saw one of the biggest improvements in VAT gap reduction in the EU in recent years (see e.g. CASE 2019). Against this backdrop, a pertinent policy question remained: how did the changes in social and fiscal policy implemented in 2016–2019 affect Poland’s long-term fiscal sustainability?

* Maciej Wysocki – Collegium of World Economy, SGH Warsaw School of Economics; ORCID ID: 0000-0002-9200-9672; e-mail: mw46600@doktorant.sgh.waw.pl

** Dr. hab. Cezary Wójcik, Prof. of SGH – Collegium of World Economy, SGH Warsaw School of Economics; CESifo; e-mail: cezary.wojcik@sgh.waw.pl; ORCID ID: 0000-0002-8613-4530

Further analysis showed that the γ_1 parameter is positive and statistically significant both for the period 2004 Q1 to 2008 Q3 and for 2008 Q4 to 2019 Q4 as well. That means that the fiscal policy in Poland has been sustainable in a strong sense also since 2008 Q4 (see Appendix 1). Furthermore, redemption of some series of T-bonds in 2014 Q1 in amount of 8.5% of GDP (see Figure 6) had no significant impact upon our conclusions (see Table 13 and Table 14).

FISCAL SUSTAINABILITY IN POLAND: HOW DID THE PUBLIC POLICY SHIFT OF 2016–2019 IMPACT THE COUNTRY’S LONG-TERM SUSTAINABILITY?

Summary

In 2016–2019 Poland experienced a major social and fiscal policy shift: new government decreased the statutory retirement age and launched several new social programs, including the sweeping Family 500+ program under which social expenditure on family and children support increased suddenly from 1.5% to nearly 3% of GDP. Moreover, VAT gap reduction policies have been implemented swiftly. The new policy move became highly controversial. Many economists argued that overall it would lead to a significant deterioration of long-term fiscal sustainability. The government argued in turn that the new program was well financed by a complementary policy of VAT gap reduction and saw no risk to country’s fiscal sustainability. This paper provides one of the first evidence of the adverse effect of the policy shift on long-term fiscal sustainability. The analysis reveals that fiscal sustainability parameters have deteriorated significantly after 2016. Overall, the estimations presented in the paper show that in the period of 2016–2019 fiscal sustainability parameters may have been the lowest since Poland joined the EU in 2004. While these results should be treated with caution as they draw on very recent time series, the deterioration of Poland’s fiscal sustainability raises a pertinent policy question related to country’s capacity to respond to the COVID-19 pandemic, in particular in terms of the ability to use standard and non-standard fiscal policy instruments and monetary policy tools in response to the shock.

Keywords: fiscal sustainability, fiscal policy, social policy, public finance

JEL: C22, E60, H63

STABILNOŚĆ FISKALNA W POLSCE: JAK ZMIANA POLITYKI PUBLICZNEJ W LATACH 2016–2019 WPŁYNEŁA NA DŁUGOTERMINOWĄ STABILNOŚĆ?

Streszczenie

W latach 2016–2019 Polska doświadczyła dużej zmiany polityki społecznej i fiskalnej: nowy rząd obniżył ustawowy wiek emerytalny i wprowadził kilka nowych programów socjalnych, w tym szeroko zakrojony program „Rodzina 500+”, w ramach którego wydatki socjalne na utrzymanie rodziny i dzieci gwałtownie wzrosły z 1,5% do prawie 3% PKB. Ponadto szybko wdrożono politykę zmniejszania luki w podatku VAT. Nowa polityka rządu wzbudziła dużo kontrowersji. Wielu ekonomistów argumentowało, że w konse-

kwencji może to doprowadzić do znaczącego pogorszenia długookresowej stabilności fiskalnej państwa. Rząd argumentował z kolei, że nowe programy są dobrze zbilansowane dzięki polityce zmniejszania luki w podatku VAT i nie widział zagrożenia dla stabilności fiskalnej kraju. Niniejszy artykuł przedstawia jeden z pierwszych dowodów na negatywny wpływ zmiany polityki rządu na długoterminową stabilność fiskalną państwa. Analiza pokazuje, że parametry stabilności fiskalnej znacznie się pogorszyły po 2016 r. Ogólnie biorąc, szacunki przedstawione w artykule wskazują, że w latach 2016–2019 parametry stabilności fiskalnej mogły być najniższe od czasu przystąpienia Polski do UE w 2004 r. Chociaż wyniki te należy traktować z ostrożnością, ponieważ opierają się na bardzo świeżych szeregach czasowych, pogorszenie stabilności fiskalnej Polski rodzi istotne pytanie polityczne dotyczące zdolności kraju do zareagowania na pandemię COVID-19, w szczególności w zakresie zdolności do wykorzystania standardowych i niestandardowych instrumentów polityki fiskalnej oraz pieniężnej w odpowiedzi na szok.

Słowa kluczowe: stabilność fiskalna, polityka fiskalna, polityka społeczna, finanse publiczne

JEL: C22, E60, H63

ФИСКАЛЬНАЯ СТАБИЛЬНОСТЬ В ПОЛЬШЕ. КАК ИЗМЕНЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ В 2016–2019 ГГ. ПОВЛИЯЛО НА ДОЛГОСРОЧНУЮ СТАБИЛЬНОСТЬ?

Резюме

В 2016–2019 гг. в Польше произошли большие изменения в социальной и фискальной политике: новое правительство понизило пенсионный возраст и вело несколько новых социальных программ, в том числе широкомасштабную программу «Семья 500+», в рамках которой социальные расходы на содержание семьи и детей резко повысились с 1,5% до почти 3% ВВП. Кроме того, были быстро введены инструменты по пресечению ухода от НДС. Новая политика правительства встретила с разными мнениями. Многие экономисты считали, что в последствии она может привести к значительному ухудшению долгосрочной фискальной стабильности государства. В свою очередь, правительство приводило аргументы, что новые программы хорошо сбалансированы благодаря политике пресечения попыток бизнеса уйти от НДС и не видело угрозы для фискальной стабильности страны. Нынешняя статья представляет одно из первых доказательств отрицательного влияния новой политики правительства на долгосрочную фискальную стабильность государства. Анализ показывает, что параметры фискальной стабильности после 2016 г. значительно ухудшились. По мнению автора, в 2016–2019 гг. параметры фискальной стабильности были самыми низкими со времени вступления Польши в ЕС в 2004 г. Хотя эти результаты следует рассматривать осторожно, так как они опираются на очень свежих временных рядах, ухудшение фискальной стабильности Польши порождает существенный политический вопрос, касающийся способности страны реагировать на пандемию COVID-19, особенно в области возможности использования стандартных и нестандартных инструментов фискальной и денежной политики.

Ключевые слова: фискальная стабильность, фискальная политика, социальная политика, публичные финансы

JEL: C22, E60, H63

JANUSZ BILSKI*

Plany reformy strefy euro – analiza porównawcza

Wprowadzenie

Od ponad 10 lat politycy i ekonomiści europejscy dyskutują na temat reformy strefy euro. Do tej pory nie powstał powszechnie akceptowany plan naprawy unii walutowej. Wszystkie podejmowane obecnie działania mają charakter doraźny i fragmentaryczny. Są reakcją na pojawiające się kryzysy lub próbą neutralizowania nadciągających zagrożeń. Nie są to działania systemowe o charakterze strategicznym¹.

Według głównych aktorów politycznych, takich jak Francja i Niemcy, „nowy plan z Maastricht” oznacza zbudowanie konstrukcji polityczno-prawno-ekonomicznej, która znajdzie poparcie wszystkich państw członkowskich. Jest to przedsięwzięcie niesłychanie trudne, jeżeli nie niemożliwe. Społeczeństwa państw unii gospodarczej i walutowej (UGiW) mają różną wrażliwość na ograniczanie suwerenności, ingerencję w życie społeczne, różne doświadczenia historyczne i kulturowe. Osiągnięcie konsensusu w tych obszarach graniczy z cudem.

Dodatkowym czynnikiem ograniczającym wolę i tempo reform jest narastający sceptycyzm społeczeństw wobec integracji monetarnej. Nie jest temu winien „populizm” prawicowych partii i rządów, czy tzw. *dumping socjalny*. Nie ma szans na wykształcenie za pomocą inżynierii społecznej „narodu obywatelskiego” czy „narodu europejskiego” (Habermas 2001) w kontrze do narodów etnicznych. Również demokracja bez narodu (*no – demos – thesis*) będzie raczej nieudanym eksperymentem społecznym.

Głównym powodem wolnego tempa reform i narastania sceptycyzmu społeczeństw jest niska efektywność procesów gospodarczych w strefie euro po 2007 r. Wzrost PKB na poziomie średnim niewiele powyżej 1% oznacza, że unia staje się regionem strukturalnie recesyjnym.

* Prof. dr hab. Janusz Bilski – Uniwersytet Łódzki, prof. emerytowany; ORCID 0000-0002-2715-5155; e-mail: j.bilski@icloud.com

¹ Badania zawarte w artykule dotyczą okresu do wybuchu pandemii. Od wiosny 2020 r. gospodarki państw UE są pogrążone w głębokim kryzysie. Priorytet mają działania ratunkowe, a inicjatywy integracyjne są odsunięte na dalszy plan.

- McKinnon R. (2008), *The Intricacies of the Theory of Optimum Currency Areas: What is Relevant for Poland?*, „Common Currencies and its future Lessons for the New Member States”, Konferencja NBP, Warszawa.
- Meissner Ch.M., Taylor A.M. (2006), *Losing our Marbles in the New Century? The Great Rebalancing in Historical Perspective*, NBER Working Paper 12580, October.
- Micossi S. (2016), *Balance-of-payments adjustment in the Eurozone*, CEPS Policy Brief.
- Mundell R. (1982), *The Case for a Managed International Gold System*, „The International Monetary System: Choices for the Future”, Connolly M.B. (red.), Praeger Special Studies.
- Panetta F. (2020), *Ryzyko asymetryczne, reakcje asymetryczne i polityka pieniężna w czasie pandemii*, przemówienie z 22.09.2020 r. (www.ecb.europa.eu).
- Sandbu M. (2018), *Franco-German consensus on the euro?*, „Financial Times”.
- Strasser G. (2018), *Konwergencja cen w UE*, „EBC Biuletyn Badawczy” 46.

PLANY REFORMY STREFY EURO – ANALIZA PORÓWNAWCZA

Streszczenie

Celem artykułu jest analiza, ocena i porównanie wybranych projektów reform strefy euro. Koncepcje przebudowy unii walutowej zostały tu podzielone na dwie grupy. Grupa pierwsza, reprezentowana przez „klasyków”, obejmuje metody integracji zaproponowane przez teorię optymalnego obszaru walutowego. Oznacza to szerokie wykorzystanie mechanizmów rynku w zarządzaniu strefą euro, co wiąże się ze zwiększeniem elastyczności całej gospodarki lub jej sektorów. Podejście drugie, prezentowane przez „instytucjonalistów”, zakłada ograniczenie elastyczności gospodarek i pełną synchronizację przebiegu cykli koniunkturalnych. Rzecznicy tej koncepcji widzą potrzebę zwiększenia roli instytucji i regulacji wspólnotowych w zarządzaniu gospodarką strefy euro. Realizacja koncepcji „klasyków” oznaczałaby radykalną zmianę dotychczasowych metod integracji, ponieważ proponują oni decentralizację polityki budżetowej i zarządzanie strefą euro przez mechanizmy rynku finansowego. Natomiast wdrożenie koncepcji „instytucjonalistów” jest tożsame z głęboką ingerencją władz wspólnotowych (ponadnarodowych) w zarządzaniu gospodarką – przy czym nie ma przekonujących dowodów, że synchronizacja cykli koniunkturalnych i budowanie silnej infrastruktury instytucjonalnej przyczyni się do zwiększenia efektywności procesów gospodarczych w krajach UGiW.

Słowa kluczowe: integracja monetarna, strefa euro, unia gospodarcza i walutowa, rynek finansowy

JEL: E42, F36, F45, G15

REFORMS PLANS FOR THE EUROZONE: A COMPARATIVE ANALYSIS

Summary

The study is aimed to examine, assess, and compare selected reform projects of the Eurozone. The ideas for the restructuring of the Monetary Union have been divided into two groups. The first group, represented by the so called ‘classics’, includes integration methods proposed by the optimum currency area theory. It means a wide use of market

mechanisms in the management of the Eurozone, which is connected with the expansion of the flexibility of the economy or its sectors. The second approach, presented by the so called ‘institutionalists’, assumes the restriction of the flexibility of economies and full synchronisation of business cycle phases. Supporters of this concept see the need to increase the role of institutions and Community regulations in the common governance of the Eurozone economy. The implementation of the concept proposed by the ‘classics’ means a radical change in the existing integration method because they propose decentralisation of budget policies and managing the Eurozone through financial market mechanisms. On the other hand, the concept proposed by the ‘institutionalists’ is identical with a deep interference of the Community (supranational) level in economic management whereas there is no convincing evidence that the synchronisation of business cycles and building of a strong institutional infrastructure will increase the efficiency of economic processes in the EMU countries.

Keywords: monetary integration, Eurozone, Economic and Monetary Union, financial market

JEL: E42, F36, F45, G15

ПЛАНЫ РЕФОРМ ЗОНЫ ЕВРО – СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Резюме

Целью статьи является анализ, оценка и сравнение избранных проектов реформ зоны евро. Концепции перестройки валютного союза разделены в статье на две группы. Первая группа, представляемая так называемыми «классиками», охватывает методы интеграции, изложенные в теории оптимальной валютной территории. Такой подход означает широкое использование механизмов рынка в управлении зоной евро, что связано с увеличением гибкости всей экономики или ее секторов. Второй подход, предлагаемый так называемыми «институционалистами», предполагает ограничение гибкости экономики и полную синхронизацию прохождения конъюнктурных циклов. Сторонники этой концепции считают необходимым повышение роли институтов и урегулирований ЕС в управлении экономикой зоны евро. Осуществление концепции «классиков» означало бы радикальное изменение имеющихся до настоящего времени методов интеграции, так как они предлагают децентрализацию бюджетной политики и управление зоной евро посредством механизмов финансового рынка. В свою очередь, внедрение концепции «институционалистов» тождественно с глубоким вмешательством властей ЕС (наднациональных) в управление экономикой, причем в условиях, когда нет убедительных доказательств того, что синхронизация конъюнктурных циклов и построение сильной институциональной инфраструктуры будет способствовать повышению эффективности экономических процессов в странах Экономического и Валютного союза.

Ключевые слова: валютная интеграция, зона евро, Экономический и Валютный союз, финансовый рынок

JEL: E42, F36, F45, G15

MARIAN ZALESKO*
ANETA KARGOL-WASILUK**

Natura kryzysu w świetle analizy filozoficzno-ekonomicznej

*Wiara w idący czas. Tęsknoty są drogą zbliżania,
Tęsknoty są dusz zjednoczeniem w oczekiwane dzieło.
Pragnienia wolą. Biel przywdziej na święto winobrania.
Wierzę w ziszczenie zespolonej woli. W idący przełom.*

(Wojtyła 1995, s. 19)

Wprowadzenie

Kryzysy można uznać za jedno z najbardziej zagadkowych zjawisk społeczno-gospodarczych. Badacze zajmujący się problematyką kryzysów umieją je zdefiniować¹ (nie zawsze precyzyjnie), ale stosunkowo często nie potrafią ich przewidzieć. Kryzysy tymczasem coraz bardziej obnażają obszary nieładu w różnych sferach życia człowieka. Wskazują również na zawodność teorii ekonomii w kształtowaniu rzeczywistości w przestrzeni społecznej, ekonomicznej, a także politycznej. Uderzają, o czym pisał Paul Krugman w czasie trwania kryzysu finansowego na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w., odwołując się do Wielkiej Depresji z lat 1929–1933, „(...) jak grom z jasnego nieba, podczas gdy większość mędrców zapowiadała kontynuację boomu nawet wówczas, gdy załamanie nabrało rozpędu; tak samo jak wtedy, tradycyjne lekarstwo ekonomiczne okazało się nieskuteczne, a być może nawet szkodliwe” (Krugman 2001, s. 15).

Aby istotę kryzysów poznać głębiej niż dotychczas, warto spojrzeć na to zjawisko nie tylko z perspektywy ekonomicznej (rozwijania ekonomiki kryzysów gospodarczych, co jest najlepszą drogą do ich eliminacji: Krugman 2001; Roubini, Mihm 2011), ale również filozoficznej. Wydaje się, że właśnie w filozofii jest zakorzeniona możliwość odpowiedzi na pytanie: Dlaczego kryzysy nas zaskakują? W przedmowie do książki Luca Ferry’ego i Clade Capeliera pt. *Filozofia. Najpiękniejsza historia* można przeczytać następujące sło-

* Dr Marian Zalesko – Uniwersytet w Białymstoku; ORCID: 0000-0002-1488-173X; e-mail: mzalesko@uwb.edu.pl

** Dr Aneta Kargol-Wasiluk – Uniwersytet w Białymstoku; ORCID: 0000-0003-1915-2840; e-mail: a.kargol@uwb.edu.pl

¹ Warto nadmienić, że w przekonaniu niektórych ekonomistów brakuje precyzyjnej, powszechnie akceptowanej, definicji kryzysu (zob. np.: Estey 1959; Blanchard 2011).

- Phelps E.S. (2008), *Rynek w cuglach* (rozmowa z Jackiem Żakowskim), „Niezbędnik inteligenta”, dodatek do tygodnika „Polityka”, 18 stycznia.
- Raworth K. (2021), *Ekonomia obwarzanka. Siedem sposobów myślenia o ekonomii XXI wieku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Romanowski H. (1934), *Filozofia cywilizacji. Prawa realne cywilizacji, jej ideały, typy i pochod.*, Wydawnictwo Księży Pallotyńców, Warszawa.
- Roubini N., Mihm S. (2011), *Ekonomia kryzysu*, Oficyna a Wolter Kluwer business, Warszawa.
- Sadowski Z. (2010), *Współczesna gospodarka rynkowa a nauka ekonomii*, [w:] E. Mączyńska, J. Wilkin (red.), *Ekonomia i ekonomiści w czasach przełomu*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa.
- Sandel M.J. (2016), *Czego nie można kupić za pieniądze*, KURHAUS, Warszawa.
- Scott S., Duncan C. (2020), *Czarna śmierć. Epidemie w Europie od starożytności do czasów współczesnych*, Bellona, Warszawa.
- Stachewicz K. (2007), *Kryzys jako kategoria filozoficzna*, „Teologia i Moralność” t. 7.
- Steinbeck J. (2007), *Grona gniewu*, TMM Polska/Planeta Marketing.
- Szlagura W. (2021), *Rzeczywistość kryzysu – pojęcie, definicje, teorie, dynamika*; <http://www.interwencjakryzysowa.pl/rzeczywistosc-kryzysu-pojecie-definicje-teorie-dynamika>; dostęp 10.10.2021).
- Tischner J. (2011), *Myślenie według wartości*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Tischner J. (1993), *Nieszczęsny dar wolności*, Wydawnictwo Znak, Kraków.
- Wilkin J., Kargol-Wasiluk A., Zalesko M. (2019), *Równowaga instytucjonalna – fundament równowagi gospodarczej*, „Ekonomista” 6.
- Wilkin J. (2020), *Koniec tego rajy, czeka nas nie tylko bezrobocie. Po epidemii nie będzie na szkoły, przychodnie, posiłki w szkołach* (rozmowa z K. Naszkowską), „Gazeta Wyborcza” 4 kwietnia.
- Wojtyła K. (1995), *Sonety. Magnificat*, Wydawnictwo Literackie, Kraków.
- Wojtyła A. (2020), *Jak rozumieć naturę obecnego kryzysu*, „Rzeczpospolita” 28 kwietnia.

NATURA KRYZYSU W ŚWIETLE ANALIZY FILOZOFICZNO-EKONOMICZNEJ

Streszczenie

W artykule została przedstawiona natura kryzysu w perspektywie humanistyczno-społecznej. W przeświadczeniu autorów wyjaśnieniu procesu pojawiania i rozprzestrzeniania się kryzysów powinna towarzyszyć nie tylko ekonomia, lecz także refleksja z obszaru filozofii, a nawet sfery nauk politycznych. Opracowanie ma charakter przeglądowy. Zostało przygotowane przy wykorzystaniu metody analizy i krytyki piśmiennictwa. Zastosowano podejście deskryptywne i interdyscyplinarne. Wielowątkowy charakter rozważań na temat architektury kryzysu powinien pobudzić dyskusję, która, być może, stanie się fundamentem do bardziej precyzyjnej interpretacji zjawisk kryzysowych (spojrzenie holistyczne na pojawiające się wokół nas problemy ma znaczenie). Celem artykułu jest wskazanie różnych możliwości analizy istoty kryzysów. Za punkt wyjścia prowadzonych rozważań przyjęto ukazanie złożoności kryzysów, a także ich trajektorii. W dalszej kolejności są eksponowane problemy ekonomistów z przewidywaniem wystąpienia zakłóceń w funkcjonowaniu gospodarki. Dyskusję zamyka część poświęcona debacie polskich ekonomistów nad anatomią kryzysu (interpretacją źródeł kryzysów oraz ich implikacji dla szeroko rozumianej sfery życia człowieka). W zakończeniu sformułowano wnioski dotyczące kontestacji przestarzałego myślenia ekonomicznego o szeroko rozumianych zjawiskach kryzysowych. Okazuje się bowiem, że kryzys coraz bardziej obnażają obszary nieładu w różnych sferach życia człowieka. Wskazują również na zawodność teorii ekonomii w kształtowaniu rzeczywistości w przestrzeni społecznej, ekonomicznej, a także politycznej.

Słowa kluczowe: historia myśli ekonomicznej, filozofia, kryzys

JEL: B50, B52, B2

THE NATURE OF THE CRISIS IN THE LIGHT OF PHILOSOPHY AND ECONOMIC ANALISIS

Summary

The article presents the nature of the crisis from the humanistic and social perspective. According to the authors, the explanation of the process of the emergence and spread of crises should be accompanied not only by economics but also by reflection in the field of philosophy, and even the sphere of political science. The study has an overview character. It was prepared using the method of analysis and criticism of the literature. A descriptive as well as an interdisciplinary approach was used. The multithreaded nature of considerations on the architecture of the crisis should stimulate a discussion that may become the basis for a more precise interpretation of crisis phenomena (a holistic view of the problems that arise around is significant). The aim of the study is therefore to indicate various possibilities of analyzing the essence of crises. The starting point for the considerations is to show the complexity of crises and their trajectories. Next, the problems of economists with predicting the occurrence of economic crises were highlighted. The last part of the research was devoted to the debate of Polish economists on the anatomy of the crisis (interpretation of the sources of crises and their implications for the broadly understood sphere of human life). In conclusion, authors formulated thesis regarding the contestation of outdated economic thinking about widely understood crisis phenomena. It turns out that crises reveal more and more areas of disorder in various spheres of human life. They also indicate the failure of economic theory in shaping the reality in the social, economic and also political space.

Keywords: history of economic thought, philosophy, crisis

JEL: B50, B52, B2

ПРИРОДА КРИЗИСА В СВЕТЕ ФИЛОСОФСКО-ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА

Резюме

В статье представлена природа кризиса с гуманистической и социальной точки зрения. По мнению авторов, объяснение процесса возникновения и распространения кризисов должно сопровождаться не только экономической наукой, но и рефлексией в области философии и даже в сфере политологии. Исследование носит обзорный характер. Он подготовлен методом анализа и критики литературы. Был использован описательный и междисциплинарный подход. Многопоточность рассмотрения архитектуры кризиса должна стимулировать дискуссию, которая может стать основой для более точной интерпретации кризисных явлений (важен целостный взгляд на проблемы, которые возникают вокруг). Таким образом, цель исследования – указать различные возможности анализа сути кризисов. Отправной точкой для размышлений является демонстрация сложности кризисов и их траекторий. Далее выделяются проблемы экономистов с прогнозированием нарушений в функционировании экономики. Последняя часть исследования посвящена дискуссии польских экономистов об анатомии кризиса (интерпретация источников кризисов и их последствий для широко понимаемой сферы человеческой жизни). В заключение авторы сформулировали тезис об опровержении устаревшего экономического мышления о широко понимаемых кризисных явлениях. Оказывается, кризисы выявляют все больше и больше беспорядков в самых разных сферах жизни человека. Они также указывают на несостоятельность экономической теории в формировании реальности в социальном, экономическом и политическом пространстве.

Ключевые слова: история экономической мысли, философия, кризис

JEL: B50, B52, B2

Thomas Piketty, *Capital and Ideology*, tłum. Arthur Goldhammer, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, England 2020, s. 1104

Poruszająca pałące problemy współczesnych społeczeństw, w szczególności rosnącą koncentrację dochodów i majątku, poprzednia książka tego zasłużonego badacza nierówności ekonomicznych, książka *Kapitał w XXI wieku* (dalej: *KXXI* (Piketty 2014)), prędko stała się światowym bestsellerem, ale wywołała także sporo dyskusji wśród samych ekonomistów. Jest jeszcze zbyt wcześnie, aby oceniać, czy książka *Kapitał i ideologia* (dalej: *KI*) zdoła powtórzyć sukces swej objętościowo krótszej o około jedną trzecią poprzedniczki. Z pewnością jednak stanowi pozycję wartą rozważnej lektury nie tylko dla ekonomistów, lecz także dla wszystkich żywo zainteresowanych procesami społecznymi. Jest to bowiem praca interdyscyplinarna w jeszcze większym stopniu niż *KXXI*, która niemal wyłącznie skupiała się na ekonomii i historii. Jak pisze sam autor, „w tej książce spróbowałem przedstawić gospodarczą, społeczną, intelektualną i polityczną historię reżimów nierówności; tzn. historię systemów, które nierówności tworzą i usprawiedliwiają, od przednowożytnych stanowych społeczeństw feudalnych i niewolniczych po nowoczesne społeczeństwa postkolonialne i hiperkapitalistyczne” [tłum. – P.P.P.].

Pierwsza część *KI* to poszerzenie o średniowiecze i wczesną nowożytność zaprezentowanego w poprzedniej książce, a zaczynającego się od zmierzchu epoki nowożytnej, omówienia reżimów nierówności Europy Zachodniej w tzw. długim wieku XIX, czyli epoce historycznej zaczynającej się w czasach rewolucji francuskiej, a kończącej się wraz z wybuchem I wojny światowej. W tej książce analiza społeczno-ekonomiczna została pogłębiona przede wszystkim o zbadanie sposobu, w jaki dominująca w danym okresie historycznym ideologia oddziaływała na społeczeństwo, tym samym sankcjonując nierówności generowane przez instytucje polityczne i ekonomiczne.

Druga część pracy to nieobecne w *KXXI* omówienie reżimów nierówności wybranych społeczeństw niewolniczych i kolonialnych w różnych zakątkach Ziemi. W szczególności najwięcej miejsca autor poświęcił analizie trajektorii rozwojowej Indii. W odróżnieniu od państw Europy Zachodniej, kraj ten nie przekształcił swego społeczeństwa ze stanowego i feudalnego w bezpośrednio bazujące na instytucji na poły uświęconej, bezwzględnej własności prywatnej, tak jak odbyło się to np. we Francji w wyniku rewolucji czy też w Wielkiej Brytanii w toku procesu bardziej ewolucyjnego, lecz został on skolonizowany. Specyficzne konsekwencje tego wydarzenia w charakterystyczny sposób wciąż rzutują, choćby przez dziedzictwo spetryfikowanego przez brytyjskich kolonizatorów systemu kastowego, na współczesny reżim nierówności w warunkach niepodległości. Już od jej uzyskania w 1947 r. Indie prowadzą najbardziej systematyczną na świecie akcję afirmatywną, z której sukcesów i porażek mogą uczyć się społeczeństwa zachodnie, w tym i polskie.

W trzeciej części francuski ekonomista poszerzył względem *KXXI* omówienie tzw. wielkiej transformacji XX w., a więc procesu radykalnego przekształcenia propertariańskich społeczeństw „długiego wieku XIX” w takie, które miały na różny sposób zerwać ze swą nieegalitarną przeszłością. Rezultatem burzliwych wydarzeń pierwszej połowy XX w., czyli przede wszystkim wojen światowych i rewolucji październikowej, było powstanie bezprecedensowo (w skali zorganizowanych cywilizacji) równych społeczeństw socjalde-

EKONOMISTA

ROCZNY SPIS TREŚCI
2021

I N M E M O R I A M

János Kornai i jego wiekopomne dzieło (<i>Grzegorz W. Kołodko</i>)	6	716
Mario Nuti (1937–2020) (<i>Jerzy Osiatyński</i>)	1	7

A R T Y K U Ł Y

Marcin BORSUK, Kamil KLUPA: Wybrane uwarunkowania stosowania instrumentu umorzenia lub konwersji długu (<i>bail-in</i>)	3	346
Jagoda KASZOWSKA-MOJSA: Innovation Strategies of Polish Manufacturing Companies through the Business Cycle	2	224
Grzegorz W. KOŁODKO: <i>Shortageflation</i> 3.0. Gospodarka wojenna – państwowy socjalizm – kryzys pandemiczny	5	577
Karolina KONOPCZAK, Aleksander ŁOŻYKOWSKI: Efekt fiskalny uszczelniania systemu podatkowego w Polsce: próba oszacowania w zakresie podatku CIT	1	25
Jacek LEWKOWICZ, Katarzyna METELSKA-SZANIAWSKA: <i>De Jure</i> and <i>De Facto</i> Institutions: Implications for Law and for Economics	6	753
Bartłomiej LISICKI: Wpływ utraty wartości aktywów na kursy akcji polskich spółek sektora energetycznego	3	397
Wioletta MIERZEJEWSKA: Konkurencja wewnątrzorganizacyjna w grupach kapitałowych	5	648
Maciej MISZEWSKI: Perspektywa globalna i jej implikacje w kontekście wielowymiarowego kryzysu społeczno-gospodarczego	5	604
Aldona MRÓWCZYŃSKA-KAMIŃSKA, Ewelina SZUBA-BARAŃSKA, Walenty POCZTA: Wyniki produkcyjne oraz efektywność agrobiznesu w krajach Europy Środkowo-Wschodniej	1	87
Dagmara NIKULIN, Małgorzata GAWRYCKA: Implementation of the Concept of Flexicurity in the Selected Countries of Central Eastern Europe	1	118
Józef ORCZYK: Dylematy u progu transformacji pracy	4	461
Jerzy OSIATYŃSKI: Ograniczenia starych paradygmatów polityki makroekonomicznej. Czym je zastąpić lub jak korygować?	3	323
Katarzyna OWSIAK: Relacje pomiędzy władzami centralnymi a władzami samorządowymi w świetle nowej ekonomii instytucjonalnej	2	251
Łukasz POSTEK, Weronika POŚWIATA: Relacja między wzrostem pracownika a płacą na polskim rynku pracy – czy wyżsi zarabiają więcej?	3	375
Marek RATAJCZAK: Po co nam historia myśli ekonomicznej?	6	728
Adam ROGODA: Dekada nowej ekonomii strukturalnej: czym była i co z niej zostało?	5	624
Michał SCHWABE: GDP Growth and Unsaturated Demand on Labour Markets: Is the Visegrad Group Ready for an Increased Immigration?	4	482
Sebastian STĘPIEŃ, Jan POLCYN, Michał BORYCHOWSKI: Determinanty zrównoważonego rozwoju ekonomiczno-społecznego rodzinnych gospodarstw rolnych w Polsce	1	56

Aleksander S U L E J E W I C Z: Modelling in the Case of a Heterodox Economist: Success and Failure of Michał Kalecki	2	193
Agata S Z Y M A Ń S K A: Determinants of General Government Social Spending: Evidence from the Eurozone	4	508
Maciej W Y S O C K I, Cezary W Ó J C I K: Fiscal Sustainability in Poland: How Did the Public Policy Shift of 2016–2019 Impact the Country’s Long-Term Sustainability?	6	777

M I S C E L L A N E A

Hilal A B A C I: Impacts of EU Grant-Assisted Projects on Institutional Capacity Building and Regional Development in Turkey: The Case of NUTS-2 Region TR82	2	279
Janusz B I L S K I: Plany reformy strefy euro – analiza porównawcza	6	799
Elżbieta J A K U B Ó W: Wpływ instytucji demokracji bezpośredniej na zatrudnienie w sektorze publicznym w szwajcarskich kantonach.	5	679
Piotr P Y S Z, Anna J U R C Z U K: Społeczna Gospodarka Rynekowa – wschodzącą gwiazdą literatury ekonomicznej?	4	529
Muhammad U M E R, Mukhtar Danladi G A L A D I M A, Babar Nawaz A B B A S I: Empirical Analysis of the Phillips Curve and Okun’s Law Through Simultaneous Equation Modeling: A Case Study of Pakistan	3	418
Artur W Y S Z Y Ń S K I: Niewypłacalność zawodowych klubów piłki nożnej	1	142

E S E J E

Valeriy H E Y E T S: Endogenous Social Progress as a Source of Economic Growth	1	167
--	---	-----

D Y S K U S J E I P O L E M I K I

Witold K W A Ś N I C K I: Wokół <i>Podejścia ewolucyjnego w naukach społecznych</i> – odpowiedź na polemikę Jana Polowczyka	4	555
Piotr P I E N I A Ź E K: Austrian and Mainstream Economics on Mathematics – A Comment on Pieniążek (2018): Reply to Machaj (2019)	3	440
Jan P O Ł O W C Z Y K: Polemika z Witoldem Kwaśnickim	4	550
Marian Z A L E S K O, Aneta K A R G O Ł - W A S I L U K: Natura kryzysu w świetle analizy filozoficzno-ekonomicznej.	6	826

R E C E N Z J E I O M Ó W I E N I A

Joanna B A R A N: <i>Stopień internacjonalizacji sektora przetwórstwa mleka</i> (rec. Bogdan Klepacki)	2	312
<i>Economic Miracles in the European Economies</i> , red. M. Osińska (rec. Andrzej Cieślik)	3	452
<i>Ekonomia informacji</i> , red. Przemysław Deszczyński (rec. Marian Gorynia)	2	309

Marian G O R Y N I A: <i>Ekonomiczne, finansowe i menedżerskie aspekty zagranicznej ekspansji przedsiębiorstw</i> (rec. Bogusława Drelich-Skulska)	5	702
Jerzy H A U S N E R: <i>Spoleczna czasoprzestrzeń gospodarowania. W kierunku ekonomii wartości</i> (rec. Jerzy Wilkin)	4	558
Grzegorz W. K O Ł O D K O: <i>Od ekonomicznej teorii do politycznej praktyki</i> (rec. Maciej Miszewski)	1	182
<i>Labour Market Institutions and Productivity. Labour Utilisation in Central and Eastern Europe</i> , ed. by Beata Woźniak-Jęchorek and Michał Pilc (rec. Eugeniusz Kwiatkowski)	4	563
Krzysztof M A L A G A, Karolina S O B C Z A K: <i>Mikroekonomia. Ujęcie statyczne i dynamiczne</i> (rec. Łukasz Lach)	5	706
Anna M O Ź D Z I E R Z: <i>Paradygmat deficytów bliźniaczych a doświadczenia krajów Europy Środkowo-Wschodniej</i> (rec. Andrzej Sławiński)	1	184
<i>Nauki ekonomiczne i wyzwania współczesności. Fundamentalne problemy w teorii i praktyce</i> , red. B. Fiedor, M. Gorynia, E. Mączyńska (rec. Robert Ciborowski) . . .	3	449
<i>Nauki ekonomiczne i wyzwania współczesności. Fundamentalne problemy w teorii i w praktyce</i> , red. B. Fiedor, M. Gorynia, E. Mączyńska (rec. Maciej Żukowski) . .	5	697
Thomas P I K E T T Y: <i>Capital and Ideology</i> [tłum. ang.] (rec. Piotr P. Pieniążek) .	6	842